

LIMBĂ

TOMASZ CYCHNERSKI

tomcych@amu.edu.pl

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, Poznań

SINTAGMATICA MORFONOLOGICĂ A RADICALULUI FLEXIONAR NOMINAL: TIPURI DE STRUCTURĂ

Abstract. Tomasz Cychnerski, *Sintagmatica morfonologică a radicalului flexionar nominal: tipuri de structură* [Morphonological syntagmatics of the nominal inflectional stem: structure types], *Studia Romanica Posnaniensia*, Adam Mickiewicz University Press, Poznań, vol. XLI/2: 2014, pp. 27-40. ISBN 978-83-232-2703-8. ISSN 0137-2475. eISSN 2084-4158. DOI: 10.7169/strop2014.412.003

This paper presents the results of a detailed analysis of the Roumanian nominal inflectional root. Its aim is to describe the morphonological types of root and their syntagmatic relevance. In this way, seven relevant types of the nominal inflectional root are defined according to its final phonological segments: unmarked vowel root, /u/ root, unmarked consonant root, /j/ root, consonant+liquid consonant root, palatal consonant root and velar consonant root.

Keywords: Roumanian, nominal inflection, morphonology, types of root, syntagmatic constraints

Comunicarea de față își propune să prezinte rezultatele analizei detaliate efectuate în domeniul sintagmaticii morfonologice a formelor flexionare nominale. Ea se înscrie, ca atare, într-un proiect mai mare întreprins de autor și consacrat morfonologiei întregului sistem flexionar românesc. Bazele materiale și principiile teoretice se limitează într-o mare măsură la lucrările indicate în bibliografie, pentru fonologia românei fiind ales sistemul propus de E. Vasiliu, iar pentru morfologie (flexiune) sistemul elaborat de V. Guțu Romalo. În amândouă sistemele folosite în analiza morfonologică au fost introduse însă unele modificări cu referire la poziția în sistemul fonologic a câtorva tipuri de segmente, modificări privitoare la valorile categoriei de gen, dar mai ales cele unele se referă la detaliile analizei structurale a formelor flexionare înseși.

Mai departe, vor fi descrise toate tipurile morfonologice de radical flexionar nominal în funcție de statutul fonologic al finalei lui. Mai întâi, vor fi prezentate tipurile de radical vocalic (deschis) și, în al doilea rând, tipurile de radical consonantic (închis). Trebuie observat aici că în flexiunea nominală domină tipul închis de radical, radicalul vocalic caracterizând mai ales structura împrumuturilor

noi. Pe de altă parte, în analiza întreprinsă a fost omisă structura morfonologică a radicalului considerat ca întreg, cât și problema lungimii lui, pentru că relevanță la nivelul sintagmatic este numai finala.

1. RADICAL VOCALIC

Finala radicalului nominal poate fi orice unitate vocalică din întreg repertoriul fonemic. Vocala finală poate să fie accentuată sau neaccentuată. Ea poate să apară în această poziție singură, constituind astfel un grup vocalic final simplu, sau poate să facă parte dintr-o secvență de vocale care formează împreună un grup vocalic final complex. La grupurile vocalice finale complexe, are relevanță numai ultima vocală. Grupul vocalic final, cel simplu și cel complex, este urmat la nominativ singular de o desinență realizată pozitiv sau negativ (Ø). Din punct de vedere morfonologic, în consecință și din punct de vedere morfologic (flexionar), nu sunt relevante decât unele tipuri de radical vocalic. În rândurile ce urmează, vor fi descriși radicalii nominali vocalici în funcție de fiecare unitate vocalică tratată separat.

/i/

Vocala finală /i/ poate apărea neaccentuată la substantive masculine (CULI), la substantive eterogene (PENALTI) și la cele feminine (EFEBIE), sau accentuată la substantive masculine (BENGALI), la substantive eterogene (ALIBI) și la cele feminine (BESTIE). La adjective ea apare la fel, fie accentuată (VIU, KAKI), fie neaccentuată (SEXY). În această poziție ea nu formează niciodată grupuri complexe. La nominativ singular, segmentul /i/ este urmat de desinența -/e/ la substantive feminine (EFEBIE), de desinența -/w/ la adjective (VIU), și de desinența -Ø la cuvinte din toate clasele nominale. Exemple de radical terminat în /i/: *kuli-*, *penalti-*, *efebi-*, *bengali-*, *alibi-*, *besti-*, *vi-*, *kaki-*, *seksi-*.

/î/

Vocala /î/ nu apare la finala substantivelor feminine. Ocurența ei este în fiecare caz marcată de accent: la substantive masculine (OSMANLÂU), la substantive eterogene (RÂU), și la adjective (LĂLÂU). Ca și vocala precedentă, ea nu formează grupuri complexe. La nominativ singular, vocala /î/ se așază numai înaintea de desinența -/w/. Exemple de radical terminat în /î/: *osmanli-*, *ri-*, *lăli-*.

/u/

Segmentul vocalic final /u/ este mereu simplu, putând fi accentuat la substantive masculine (EMU), la substantive eterogene (ATU), la cele feminine (MORUĂ) și la adjective (ACAJU) sau neaccentuat la substantive masculine (GURU),

la substantive eterogene (REZIDUU), la cele feminine (INGENUĂ) și la adjective (CONTINUU). La nominativ singular, vocala /u/ este urmată de desinența -/u/ la substantive eterogene și la adjective, de desinența -/ə/ la substantive feminine, și de desinența -Ø, la substantive masculine, la cele eterogene și la adjective. Exemple de radical terminat în /u/: *emu-, atu-, moru-, akazu-, guru-, rezidu-, indženu-, kontinu-*.

/e/

Segmentul vocalic final /e/ este, la adjective, numai simplu, fiind totdeauna și accentuat (GREU, BUCLE). La substantive, ca segment simplu, poate fi neaccentuat numai în clasa eterogenelor (ACVAFORTE), iar sub accent apare la substantive masculine (ATEU), la substantive eterogene (ESEU) și la cele feminine (DIAREE). Spre deosebire de vocalele precedente, fonemul /e/ face parte din grupurile finale complexe: /oe/ la substantive eterogene (OENOCHE) și feminine (CANOE), și /ie/ la substantive eterogene (PLIE). Vocala finală /e/ este urmată, la nominativ singular, de desinența -/w/ la substantive masculine, la cele eterogene și la adjective, de desinența -/e/ la substantive feminine, iar de desinența -Ø în toate clasele nominale. Exemple de radical terminat în /e/: *gre-, bukle-, akfaforte-, ate-, ese-, diare-*.

/o/

Vocala finală /o/, ca grup simplu, nu este accentuată numai la substantive feminine, în toate celelalte cazuri fiind ori accentuată: EROU (subst. masculin), CADOU (subst. eterogen), NOU (adjectiv), ori neaccentuată: PICOLO (subst. masculin), MOTO (subst. eterogen), IMAGO (subst. feminin), DISCO (adjectiv). Această vocală face parte și din grupuri vocalice finale complexe: 1. /ao/ CALAO (subst. masculin), CACAO (subst. feminin); 2. /eo/ RODEO (subst. eterogen), METEO (adjectiv); 3. /io/ STUDIO (subst. eterogen), AUDIO (adjectiv); 4. /oo/ ZOO (subst. eterogen); 5. /uo/ DUO (subst. eterogen). La nominativ singular, finala prezentată aici poate fi urmată de desinența -/w/ la substantive masculine, la cele eterogene și la adjective, iar de desinența -Ø la cuvinte din toate clasele nominale. Exemple de radical terminat în /o/: *ero-, kado-, no-, pikolo-, moto-, imago-, disko-*.

/ə/

Finala vocalică /ə/ apare numai ca grup simplu și numai sub accent la substantive masculine (CEAHLĂU), la substantive eterogene (RĂZĂLĂU) și la adjective (RĂU). La nominativ singular, ea este urmată de desinența -/w/, iar, în mod excepțional, și de desinența -Ø. Exemple de radical terminat în /ə/: *ʃaxlə-, rəzələ-, rə-*.

/a/

Vocala finală /a/ caracterizează toate clasele nominale, în care poate fi accentuată sau nu. Neaccentuată, ea apare la substantive masculine (LAMA), la substantive eterogene (TETRA), la cele feminine (LEVA), și la adjective (GATA). Sub

accent, ea este prezentă la substantive masculine (MACADAU), la substantive eterogene (CINEMA), la cele feminine (OCA), și la adjective (LILA). În toate clasele nominale, această unitate face parte din grupul final complex – diftongul /ea/: ȘLEAU (subst. masculin), BLEAU (subst. eterogen), CAFEA (subst. feminin) și ASEMENEA (adjectiv). Ca element al diftongului /oa/, ea se identifică numai în structura radicalilor substantiveli masculini (ANȘOA). Ca ultim element al grupului final complex /ia/, această finală apare la substantive masculine (PARIA), la substantive eterogene (MULTIMEDIA) și la cele feminine (TIBIA). La substantive masculine de tipul BOA, vocala finală /a/ intră în compunerea grupului complex /oa/. La nominativ singular, este urmată de desinența -Ø în toate clasele nominale, și de desinența -/w/ la substantive masculine. Exemple de radical terminat în /a/: *lama-, tetra-, leva-, gata-, makada-, fiinema-, oka-, lila-*.

2. RADICAL CONSONANTIC

Radicalii nominali se pot termina cu aproape orice unitate consonantică din întreg repertoriul fonemic, cu excepția unității /w/. Fonemul consonantic poate să stea în această poziție singur, constituind astfel un grup consonantic final simplu, sau poate să facă parte dintr-o secvență de consoane care formează împreună un grup consonantic final complex. În grupurile consonantice finale complexe, are relevanță ultima consoană; în unele cazuri și sub unele condiții, sunt relevante, însă, ultimele două consoane. Grupul consonantic final, cel simplu și cel complex, este urmat la nominativ de o desinență realizată pozitiv (având forma unei vocale) sau negativ (fiind egală cu zeroul morfologic și fonologic). Relevante din punct de vedere morfonologic, în consecință și din cel morfologic (flexionar), sunt numai unele tipuri de radical consonantic. Mai departe, vor fi descriși radicalii nominali consonantici în funcție de fiecare consoană finală tratată aparte, consoanele înseși împărțindu-se în patru tipuri: sonante (inclusiv semivocale), fricative, oclusive și semioclusive.

/j/

Radicalul terminat în /j/ este caracteristic pentru toate clasele de lexeme nominale. Segmentul /j/ postvocalic apare la substantive masculine (CRAI), la substantive eterogene (ULEI), la cele feminine (ODAIE), și la adjective (GRIVEI). Această unitate fonologică intră ușor în compunerea grupurilor finale complexe bi-, și chiar, trimembre. Clasa de lexeme cea mai săracă în radicali ce conțin grupul final complex bazat pe fonemul /j/ este clasa substantivelor feminine la care se identifică numai trei asemenea grupuri /rj/, /nj/ și /tsj/: VINERI, LUNI, MARȚI. La adjective, se constată apariția a șapte grupuri asemănătoare /dj/, /bj/, /ʃj/, /nj/, /pj/, /rj/, /prj/: MEDIU, AMFIBIU, LUCIU, STRANIU, CAPIU, POSESORIU, PROPRIU. La

substantive masculine, avem deja de a face cu nouă asemenea grupuri /lj/, /ʃtj/, /tʃj/, /nʃj/, /ldj/, /dj/, /nj/, /rj/, /ntsʃj/: ULIU, PUȘTI, HARUSPICIU, NUNCIU, SOLDIU, RODIU, HIDRONIU, VERIGARIU, NUNȚIU. Cea mai bogată în grupurile finale complexe bazate pe segmentul /j/ este clasa substantivelor eterogene, la care se pot identifica chiar 39 de grupuri diferite: /bj/ LABIU, /mbj/ CAMBIU, /rbj/ ERBIU, /ltʃj/ CALCIU, /nʃj/ FRANCIU, /ndj/ INCENDIU, /rdj/ SARDIU, /rfj/ MORFIU, /cj/ BECHIU, /dʒj/ ADAGIU, /ldʒj/ SULGIU, /mj/ PREMIU, /lj/ DETALIU, /ftj/ CÂȘTI, /vj/ FLUVIU, /rtsj/ CONSORTIU, /tʃj/ EDIFICIU, /dj/ PALADIU, /nj/ CRANIU, /rj/ SCENARIU, /ntsʃj/ STRONȚIU, /ksj/ PRAXIU, /zj/ GIMNAZIU, /nzj/ GERUNZIU, /dmj/ CADMIU, /lmj/ HOLMIU, /rmj/ FERMIU, /smj/ OSMIU, /fnj/ HAFNIU, /rnj/ CALIFORNIU, /pj/ MUNICIPIU, /trj/ NATRIU, /drj/ SINEDRIU, /brj/ MANUBRIU, /sj/ POTASIU, /tj/ LITIU, /gvj/ COLOCVIU, /tsj/ SPAȚIU, /ltsj/ CELȚIU. La nominativ singular, unitatea /j/ este urmată de desinențele -/u/, -/e/ și -Ø. Exemple de radical terminat în /j/: *kraj-*, *ulej-*, *odaj-*, *grivej-*.

/l/

Radicalul terminat în /l/ se identifică în toate clasele de lexeme nominale. Fonemul /l/ postvocalic este prezent la substantive masculine (CAL), la substantive eterogene (MAL), la cele feminine (BILĂ), și la adjective (LOCAL). El constituie baza a trei grupuri finale complexe la adjective: /bl/ DUBLU, /pl/ TRIPLU, /mpl/ SIMPLU. La substantive masculine se pot găsi numai patru asemenea grupuri: /dl/ PUDL, /kl/ CIOCLU, /gl/ CULOGLU, /pl/ MULTIPLU. Mult mai bogate în grupuri asemănătoare sunt substantive eterogene și feminine, la care se constată existența secvențelor: /kl/ CENACLU, FACLĂ; /bl/ CABLU, TABLĂ; /gl/ IGLU, RIGLĂ; /pl/ TRIPLU, ȚIPLĂ; /fl/ SUFLU, CHIFLĂ; /sl/ MASLU, ODRASLĂ; /vl/ NAVLU, DEVLĂ; /tl/ PERL, ȘARLĂ; /mb/ ANSAMBLU, JIMBLĂ; /ngl/ EPENGLU, JUNGLĂ; /mpl/ TEMPLU, TÂMPLĂ; /jl/ EMAIL, TRAILĂ. La substantive eterogene apar în plus și grupurile /tl/ TITLU, /nkl/ VINCLU, iar la substantive feminine grupurile /dl/ POVIDLĂ, /xl/ ȚÂHLĂ, /zl/ GUZLĂ. La nominativ singular, fonemul /l/ este urmat de desinențele -Ø, -/u/, -/e/ și -/ə/. Exemple de radical terminat în /l/: *kal-*, *mal-*, *bil-*, *lokal-*.

/r/

Ca și sonanta precedentă, unitatea /r/ este ultimul segment al radicalului adjectival și substantival din cele trei clase structurale (generice). După vocală, fonemul /r/ este prezent la substantive masculine (URSAR), la substantive eterogene (ZIAR), la cele feminine (BARĂ), și la adjective (VULGAR). Sonanta discutată aici este elementul constitutiv al numeroaselor grupuri finale complexe, atât în cele trei clase generice ale substantivelor, cât și la adjective. În cele patru clase de lexeme nominale apar grupurile următoare (exemplele sunt prezentate în ordinea „substantiv masculin, substantiv eterogen, substantiv feminin, adjectiv”): /br/ LABRU, CANDELABRU, ZEBRĂ, SOBRU; /mbr/ ZÂMBRU, MEMBRU, UMBRĂ, SUMBRU; /tr/ HANTRU, CENTRU, CONTRĂ, HÂTRU; /str/ ASTRU, CASTRU, GLASTRĂ, ALBASTRU;

/kr/ ACRU, LUCRU, ICRĂ, ACRU; /dr/ CEDRU, CADRU, IDRĂ, ANHIDRU; /ndr/ LEANDRU, MEANDRU, TUNDRĂ, MÂNDRU. Grupurile /gr/ și /kstr/ apar la substantive masculine și feminine, cât și la adjective: TIGRU, PODAGRĂ, NEGRU; AMBIDEXTRU (s.m.), AMBIDEXTRU (adj.), AMBIDEXTRĂ. Grupul /spr/ este prezent numai la substantive masculine și la adjective: ASPRU, ASPRU. La substantive masculine, eterogene și feminine, se pot identifica grupurile /tr/, /fr/ și /vr/: PEDIATRU, TEATRU, PIATRĂ; CAFRU, CIFRU, CIFRĂ; ORFEVRU, CADAVRU, LAVRĂ. La substantive masculine și eterogene apare grupul /ptr/: CATADIOPTRU, DIOPOTRU, la substantive masculine și feminine grupul /skr/: CUSCRU, CUSCRĂ, la substantive eterogene și feminine grupul /pr/: ȘOPRU, CAPRĂ. Numai la substantive eterogene apar grupurile /lkr/, /nkr/, /ktr/, /ltr/, /rtr/, /ʃtr/: SEPULCRU, ȘANCRU, SPECTRU, FILTRU, TEARTRU, MUȘTRU. Numai la substantive feminine sunt prezente grupurile /mr/ și /jr/: DOMRĂ, CALDEIRĂ. La nominativ singular, fonemul /r/ este urmat de desinențele -Ø, -/u/, -/e/ și -/ə/. Exemple de radical terminat în /r/: *ursar-*, *ziar-*, *bar-*, *vulgar-*.

/m/

Segmentul final al radicalului având forma fonemului /m/ postvocalic caracterizează toate clasele de lexeme nominale: AVRAM (subst. masculin), NUME (subst. eterogen), TEAMĂ (subst. feminin), SUBLIM (adjectiv). La fel se comportă două grupuri finale complexe /lm/ și /rm/, în care elementul /m/ este precedat de o altă sonantă: PSALM, FILM, PALMĂ, CALM; VIERME, ȚĂRM, ARMĂ, ENORM (în ordinea respectivă). Grupurile finale complexe /zm/, /sm/ și /stm/ sunt prezente la substantive eterogene și feminine: PREAJM, PREAJMĂ; BASM, MIREASMĂ; ASTM, ASTMĂ. Grupul /tm/ apare numai la substantive masculine și eterogene (LOGARITM, RITM), iar grupul /jm/ numai la substantive masculine și feminine (ȘOIM, FAIMĂ). Exclusiv la substantive feminine apar grupurile /dm/, /gm/, /xm/, /ʃm/, /zm/: VIDMĂ, MAGMĂ, DRAHMĂ, CRIȘMĂ, CIZMĂ. La nominativ singular, fonemul /m/ este urmat de desinențele -Ø, -/e/ și -/ə/. Exemple de radical terminat în /m/: *avram-*, *num-*, *team-*, *sublim-*.

/n/

Sonanta nazală apare în poziția postvocalică la sfârșitul radicalului din structura substantivelor masculine, eterogene și feminine (MUEZIN, TREN, ANTENĂ) și din cea a adjectivelor (SENIN). Asemănător cu unele grupuri finale complexe conținând pe ultimul loc fonemul /m/, grupurile finale care se termină în /n/ au înaintea sonantei nazale o altă sonantă – /r/ sau /m/, grupul /rn/ fiind prezent la substantive masculine (CORN), la substantive eterogene (GUVERN), la cele feminine (IARNĂ), și la adjective (MODERN), iar grupul /mn/, paralel, la substantive masculine (SOMN), la substantive eterogene (LEMN), la cele feminine (DOAMNĂ) și la adjective (DEMN). Distribuția celorlalte grupuri este mai limitată. Grupul /gn/ este prezent numai la substantive eterogene (REGN), la cele feminine (SAGNĂ) și la adjective (BENIGN), grupul /jn/ la

substantive masculine (CÂINE), la cele feminine (TAINĂ) și la adjective (FAIN), iar grupul /vn/ numai la substantive masculine (CLOVN) și feminine (RÂVNĂ). Alte nouă grupuri apar exclusiv la substantive feminine: /kn/ TICNĂ, /dn/ LOGODNĂ, /fn/ BUFNĂ, /xn/ ODIHNĂ, /zn/ PODOROJNĂ, /ln/ STOLNĂ, /sn/ PLEASNĂ, /jn/ CROȘNĂ, /zn/ POZNĂ. La nominativ singular, fonemul /n/ este urmat de desinențele -Ø, -e/ și -ə/. Exemple de radical terminat în /n/: *muezin-*, *tren-*, *anten-*, *senin-*.

/f/

Fonemul /f/, singur în poziție postvocalică și în grupurile complexe /lf/ și /rf/, apare la sfârșitul radicalului substantival: masculin (ȘEF, ELF, ȘOVÂRF), eterogen (PRAF, GOLF, VÂRF) și feminin (CEAFĂ, CALFĂ, MARFĂ), precum și la sfârșitul radicalului adjectival (BUF, MONADELF, AMORF). Grupul final complex /mf/ caracterizează radicalul substantival masculin (REMF), eterogen (TRIUMF) și feminin (LIMFĂ). Grupul /nf/ apare numai la adjective (FONF), grupul /jf/ numai la substantive eterogene (ȘRAIF), iar singurul grup trimembru /rtf/ numai la substantive feminine (JERTFĂ). La nominativ singular, fonemul /f/ este urmat de desinențele -Ø și -ə/. Exemple de radical terminat în /f/: *șef-*, *praf-*, *șraf-*, *buf-*.

/v/

Fonemul /v/, singur în poziție postvocalică și în grupul complex /rv/, apare la sfârșitul radicalului substantival: masculin (ELEV, NERV), eterogen (EXPLOZIV, STÂRV) și feminin (ȚEAVĂ, LARVĂ), precum și la sfârșitul radicalului adjectival (GRAV, PELTINERV). Grupul final complex /lv/ caracterizează radicalul substantival masculin (TÂLV), feminin (SALVĂ) și cel adjectival (BIVALV), iar grupul /dv/ caracterizează radicalul substantival masculin (MOLIDV) și feminin (MOLIDVĂ). Grupul /gv/ apare numai la substantive feminine (TIGVĂ), singurul grup trimembru /ngv/ numai la adjective (BILINGV), iar singurul grup compus din patru consoane /rzdv/ numai la substantivul feminin DJURSTVĂ. La nominativ singular, fonemul /v/ este urmat de desinențele -Ø și -ə/. Exemple de radical terminat în /v/: *elev-*, *eksploziv-*, *țeav-*, *grav-*.

/s/

Fonemul /s/, singur în poziție postvocalică și în grupurile complexe /ks/, /ns/ și /rs/, apare la sfârșitul radicalului substantival: masculin (COCOS, INDEX, INS, URS), eterogen (ATLAS, PIX, DANS, MERS) și feminin (CASĂ, AXĂ, ȘANSĂ, FARSĂ) și la sfârșitul radicalului adjectival (ȚEPOS, FIX, STRÂNS, ADVERS). Grupul final complex /ps/ se identifică în structura radicalului substantival: masculin (BICEPS), eterogen (GHIPS) și feminin (CAPSĂ), grupul /ls/ în structura radicalului substantival eterogen (VALS) și în structura radicalului adjectival (SMULS), iar grupul /js/ în structura radicalului substantival eterogen (GNAIS) și feminin (PARADAISĂ). Singurul grup trimembru /nks/ apare la substantive masculine (SFINX) și eterogene (SIRINX). La

nominativ singular, fonemul /s/ este urmat de desinențele -Ø și -/ə/. Exemple de radical terminat în /s/: *kokos-*, *atlas-*, *kas-*, *sepos-*.

/z/

Fonemul /z/, singur în poziție postvocalică și în grupul complex /rz/, apare la sfârșitul radicalului substantival: masculin (OVĂZ, ORZ), eterogen (CAZ, ARZ) și feminin (BAZĂ, VARZĂ) și la sfârșitul radicalului adjectival (POLONEZ, DÂRZ). Grupul final complex /nz/ caracterizează radicalul substantival: masculin (MÂNZ), eterogen (PRÂNZ) și feminin (PÂNZĂ). Grupul /mz/ caracterizează radicalul substantival masculin (NARAMZ) și feminin (NARAMZĂ), grupurile /bz/ și /jz/ – radicalul substantival eterogen (CHIBZ, MELȘPAIZ) și feminin (COBZĂ, GAIZE), iar grupul /lz/ – numai radicalul substantival masculin (SOLZ). La nominativ singular, fonemul /z/ este urmat de desinențele -Ø și -/ə/. Exemple de radical terminat în /z/: *ovaz-*, *kaz-*, *baz-*, *polonez-*.

/ʃ/

Fonemul /ʃ/, singur în poziție postvocalică apare la sfârșitul radicalului substantival masculin (LENEȘ), eterogen (DUȘ) și feminin (MĂTUȘĂ) și la sfârșitul radicalului adjectival (POZNAȘ). Grupul final complex /rʃ/ caracterizează radicalul substantival masculin (PÂRȘ), eterogen (MARȘ) și feminin (VÂRȘĂ), grupul /rʃ/ caracterizează radicalul substantival masculin (COMANȘ), feminin (PLANȘĂ) și cel adjectival (ETANȘ), iar grupul /lf/ – numai radicalul adjectival (FALȘ). Grupurile /kʃ/, /pʃ/ și /jʃ/ apar numai în structura radicalului substantival feminin (RICȘĂ, LEAPȘĂ, GHEIȘĂ). La nominativ singular, fonemul /ʃ/ este urmat de desinențele -Ø și -/ə/. Exemple de radical terminat în /ʃ/: *lenef-*, *duf-*, *mătuș-*, *poznaș-*.

/ʒ/

Fonemul /ʒ/, singur în poziție postvocalică și în grupul complex /nʒ/, apare la sfârșitul radicalului substantival masculin (CIOCLEJ, GÂNJ), eterogen (GARAJ, DERANJ) și feminin (RUJĂ, ALONJĂ) și la sfârșitul radicalului adjectival (GREJ, ORANJ). Grupul final complex /rʒ/ caracterizează radicalul substantival masculin (PERJ), eterogen (SERJ) și feminin (MARJĂ). La nominativ singular, fonemul /ʒ/ este urmat de desinențele -Ø și -/ə/. Exemple de radical terminat în /ʒ/: *ʃokleʒ-*, *garaʒ-*, *ruʒ-*, *oranʒ-*.

/x/

Fonemul /x/ singur în poziție postvocalică apare la sfârșitul radicalului substantival masculin (ȘAH), eterogen (VĂZDUH) și feminin (MAȘTEHĂ) și la sfârșitul radicalului adjectival (VLAH). Grupul final complex /rx/ caracterizează radicalul substantival masculin (OLIGARH) și feminin (ERHĂ), iar grupul /lh/ numai radicalul substantival feminin (SILHĂ). La nominativ singular, fonemul /x/ este

urmat de desinențele -Ø și -/ə/. Exemple de radical terminat în /x/: *fax-*, *vəzdux-*, *mafteh-*, *v lax-*.

/p/

Radicalul nominal terminat în /p/ singur în poziție postvocalică și făcând parte din grupurile complexe /lp/, /mp/ și /rp/, se identifică la substantive masculine (LUP, STÂLP, GHIMPE, ȘARPE), la substantive eterogene (NISIP, SCALP, CÂMP, CARP), la cele feminine (CEAPĂ, TALPĂ, LAMPĂ, CÂRPĂ), și la adjective (ȘCHIOP, CALP, TÂMP, MONOCARP). În plus, grupul final complex /sp/ caracterizează substantive masculine (OASPE), eterogene (JASP) și feminine (PRISPĂ). Grupurile /ʃp/ și /jp/ apar în această poziție numai la substantive feminine (RAȘPĂ, TOAIPĂ). La nominativ singular, fonemul /p/ este urmat de desinențele -Ø, -/e/ și -/ə/. Exemple de radical terminat în /p/: *lup-*, *nisip-*, *ʃap-*, *ʃcop-*.

/b/

Radicalul nominal terminat în /b/ singur în poziție postvocalică și făcând parte din grupurile complexe /lb/, /mb/ și /rb/, se identifică la substantive masculine (ROB, BULB, PLUMB, SÂRB), la substantive eterogene (ȘURUB, COLB, DÂMB, VERB), la cele feminine (BABĂ, HALBĂ, LIMBĂ, BARBĂ) și la adjective (SLAB, ALB, STRÂMB, ORB). În plus, grupul final complex /jb/ caracterizează substantive eterogene (CUIB) și feminine (ZGAIBĂ), precum și adjective (ROIB). Grupurile /zb/ și /zɓ/ apar în această poziție numai la substantive feminine (SLUJBĂ, IZBĂ). La nominativ singular, fonemul /b/ este urmat de desinențele -Ø, -/e/ și -/ə/. Exemple de radical terminat în /b/: *rob-*, *ʃurub-*, *bab-*, *slab-*.

/t/

Radicalul nominal terminat în /t/, singur în poziție postvocalică și făcând parte din grupurile complexe /nt/, /st/, /lt/, /pt/, /rt/, /kt/ și /nkt/, se identifică la substantive masculine (SOLDAT, DINTE, STAROSTE, ADULT, PIEPT, EXPERT, PREFECT, DEFUNCT), la substantive eterogene (MANDAT, GLONTE, TEST, ASFALT, LAPTE, SFERT, ACT, PUNCT) la cele feminine (REȚETĂ, GEANTĂ, NEVASTĂ, BALTĂ, LUPTĂ, CARTE, SECTĂ, DEFUNCTĂ) și la adjective (MUIAT, URGENT, MODEST, ÎNALT, DREPT, CERT, EXACT, ADJUNCT). Grupurile finale complexe /ʃt/ și /ft/ caracterizează toate cele trei clase generice ale substantivelor (CLEȘTE, DEȘT, POȘTĂ; MOLIFT, RAFT, BAFTĂ), iar grupurile /xt/, /jt/ și /rst/ – numai substantive eterogene și feminine (IAHT, ȘLEAHTĂ; HAIT, RAITĂ; TERMOCARST, VÂRSTĂ). Pe de altă parte, grupul final /kst/ caracterizează substantivele eterogene și feminine, precum și adjective (TEXT; SIXTĂ; MIXT). Grupul final complex /mt/ apare numai la substantive eterogene (STRÂMT) și la adjective (STRÂMT). Grupul /ʃrt/ determină numai substantive masculine (CRENVURȘT), grupul /rkt/ numai pe cele eterogene (INFARCT), grupurile /nst/ și /pʃt/ numai pe cele feminine (CINSTE, OBȘTE), iar grupul /mpt/ determină numai

adjectivele (PROMPT). La nominativ singular, fonemul /t/ este urmat de desinențele -Ø, -/e/ și -/ə/. Exemple de radical terminat în /t/: *soldat-*, *mandat-*, *reset-*, *mujat-*.

/d/

Radicalul nominal terminat în /d/, singur în poziție postvocalică și făcând parte din grupurile complexe /ld/, /nd/ și /rd/, se identifică la substantive masculine (INDIVID, SCALD, BRIGAND, BARD), la substantive eterogene (ZID, ȘOLD, GÂND, ABSURD), la cele feminine (CADĂ, PILDĂ, BANDĂ, COARDĂ) și la adjective (UMED, CALD, BLÂND, SURD). Grupurile finale complexe /zd/, /zd/ și /jd/ caracterizează substantive eterogene și feminine (GHIZD, GRAJD, RAID; BRAZDĂ, NĂDEJDE, GAIDĂ), grupul /gd/ caracterizează numai substantive eterogene (SMARAGD), iar grupul /bd/ numai substantive feminine (LOBDĂ). La nominativ singular, fonemul /d/ este urmat de desinențele -Ø, -/e/ și -/ə/. Exemple de radical terminat în /d/: *individ-*, *zid-*, *kad-*, *umed-*.

/c/

Fonemul /c/ cu care se termină radicalul nominal apare mai ales singur în poziție postvocalică la substantive masculine (OCHI), la substantive eterogene (ICHI), la cele feminine (PERECHE) și la adjective (VECHI). Foarte puține grupuri finale complexe /ʃc/ și /nc/ caracterizează substantive masculine (MUȘCHI, GENUNCHI), ultimul grup apărând și la substantive eterogene (MĂNUNCHI). La nominativ singular, fonemul /c/ este urmat de desinențele -Ø și -/e/. Exemple de radical terminat în /c/: *oc-*, *ic-*, *perec-*, *vec-*.

/j/

Fonemul /j/ cu care se termină radicalul nominal apare mai ales singur în poziție postvocalică la substantive masculine (UGHI), la substantive eterogene (PRIVEGHI), la cele feminine (LEGHE) și la adjective (MEHENGHI). Unicul grup final complex care este posibil în această poziție, și anume /ɲj/, caracterizează substantive masculine și eterogene (SFINGHE, UNGHI). La nominativ singular, fonemul /j/ este urmat de desinențele -Ø și -/e/. Exemple de radical terminat în /j/: *uj-*, *privej-*, *lej-*, *mehenj-*.

/k/

Radicalul nominal terminat în /k/ singur în poziție postvocalică și făcând parte din grupurile complexe /lk/, /nk/, /rk/, și /sk/, se identifică la substantive masculine (ESCROC, MELC, PRUNC, TURC, VÂSC), la substantive eterogene (VEAC, CALC, TANC, ARC, DISC), la cele feminine (POTECĂ, GÂLCĂ, BANCĂ, MARCĂ, BROASCĂ) și la adjective (SEC, BISULC, ADÂNC, TURC, FANTASC). Grupul final complex /jk/ caracterizează substantive masculine (TAICĂ) și feminine (GRECOAICĂ) și adjectivele (NĂTĂROAICĂ), iar grupul /ʃk/ substantive eterogene și feminine (CHIOȘC; FLEAȘCĂ). Pe de altă parte, grupurile finale /tk/, /fk/, /mk/, /pk/ și /ʃk/ caracterizează numai substantivele feminine (PRETCĂ, RIZEAFĂ, RAMCĂ, ȘAPCĂ,

RAȚCĂ). La nominativ singular, fonemul /k/ este urmat de desinențele -Ø și -/ə/. Exemple de radical terminat în /k/: *eskrok-*, *veak-*, *potek-*, *sek-*.

/g/

Radicalul nominal terminat în /g/ singur în poziție postvocalică și făcând parte din grupurile complexe /ng/ și /rg/, se identifică la substantive masculine (COLEG, DIFTONG, ERG), la substantive eterogene (CÂȘTIG, RANG, TÂRG), la cele feminine (VERIGĂ, CREANGĂ, VERGĂ) și la adjective (DRAG, STÂNG, LARG). Grupul final complex /lg/ caracterizează toate cele trei clase generice ale substantivelor: FULG la substantive masculine, VULG la substantive eterogene și ALGĂ la cele feminine. Grupul /zg/ caracterizează substantive masculine (PELASG) și feminine (MÂZGĂ), precum și adjectivele (PELASG). Grupul /vg/ apare ca excepție la substantive feminine (TIVGĂ). La nominativ singular, fonemul /g/ este urmat de desinențele -Ø și -/ə/. Exemple de radical terminat în /g/: *koleg-*, *kifig-*, *verig-*, *drag-*.

/ts/

Radicalul nominal terminat în /ts/ singur în poziție postvocalică și făcând parte din grupurile complexe /ts/ și /rts/, se identifică la substantive masculine (SOȚ, COLȚ, GHIBORȚ), la substantive eterogene (BRAȚ, ȘPALȚ, DOVORȚ), la cele feminine (AȚĂ, SALȚĂ, FORȚĂ) și la adjective (GLUMET, DESCULT, TERT). Grupul final complex /nts/ caracterizează toate cele trei clase generice ale substantivelor: SPÂNȚ la substantive masculine, LANȚ la substantive eterogene și VACANȚĂ la cele feminine. Grupul /mts/, la rândul lui, caracterizează substantive masculine (NEAMȚ) și eterogene (SIMȚ). Grupul /jts/ caracterizează substantive eterogene și feminine (BAIȚ; STRAIȚĂ), iar grupul /pts/ numai substantive feminine (CEAPTĂ). La nominativ singular, fonemul /ts/ este urmat de desinențele -Ø și -/ə/. Exemple de radical terminat în /ts/: *sots-*, *brats-*, *ats-*, *glumets-*.

/tʃ/

Radicalul nominal terminat în /tʃ/ singur în poziție postvocalică și făcând parte din grupul complex /ntʃ/ se identifică la substantive masculine (ȘOARECE, BRÂNCI), la substantive eterogene (FOARFECE, CORDENCI), la cele feminine (VOCE, LANCE) și la adjective (TENACE, PONCE). Grupul final complex /ltʃ/ caracterizează substantive eterogene (BÂLCI) și feminine (SALCE), precum și adjectivele (DULCE), iar grupul /rtʃ/ caracterizează numai substantive masculine (SPÂRCI) și eterogene (ZGÂRCI). La nominativ singular, fonemul /tʃ/ este urmat de desinențele -Ø și -/e/. Exemple de radical terminat în /tʃ/: *foarefʃ-*, *foarfefʃ-*, *voțʃ-*, *tenafʃ-*.

/dʒ/

Radicalul nominal terminat în /dʒ/ singur în poziție postvocalică apare numai la substantive masculine (REGE) și la cele feminine (LEGE). Făcând parte din grupul

complex /ndʒⁱ/, se identifică în toate cele trei clase generice ale substantivelor: SPORANGE la substantive masculine, SÂNGE la substantive eterogene și MINGE la cele feminine. Sub unele condiții se poate accepta și radicalul terminat în /ndʒⁱ/ și în clasa adjectivelor (PURSÂNGE). Grupul final complex /ldʒⁱ/ caracterizează substantive eterogene și feminine (GIULGI; HELGE). La nominativ singular, fonemul /dʒⁱ/ este urmat de desinențele -Ø și -e/. Exemple de radical terminat în /dʒⁱ/: *redʒⁱ-*, *sindʒⁱ-*, *ledʒⁱ-*, *pursindʒⁱ-*.

3. CONCLUZII

Din toate tipurile morfonologice de radical nominal prezentate detaliat mai sus, numai unele provoacă restricții în alegerea alomorfelor sufixale (desinențiale). Importante din acest punct de vedere sunt mai ales douăsprezece tipuri: radicali terminați cu orice vocală afară de /u/, radicali terminați cu vocala /u/, radicali terminați cu una dintre consoanele /j/, /l/, /r/, /c/, /ʃ/, /k/, /g/, /tʃ/ și /dʒⁱ/, și – în fine – radicali terminați cu orice consoană afară de cele enumerate înainte. Unele dintre cele nouă tipuri consonantice distinse pot fi unite, la rândul lor, în ansamblurile următoare: 1) radicali terminați cu semivocala /j/; 2) radicali terminați cu consoanele lichide /l/ și /r/ (C_L); 3) radicali terminați cu consoanele palatale /c/, /ʃ/, /tʃ/ și /dʒⁱ/ (C_P); 4) radicali terminați cu consoanele velare /k/ și /g/ (C_V). În cazul radicalilor terminați cu C_L, contează și statutul fonologic al segmentului precedent, pertinente în această poziție fiind numai consoanele (CC_L). Pe această cale, se ajunge, în cele din urmă, la distingerea următoarelor șapte tipuri morfonologice de radical nominal relevante sub aspectul restricțiilor sintagmatice („R” simbolizează aici radicalul, iar „Nm” – tipul morfonologic nemarcat al finalei acestuia):

R/V_{Nm}/-

Este tipul de radical cu finala vocalică nemarcată, adică radicalul terminat cu orice vocală afară de /u/. În acest tip se înscriu radicalii R/i/-, R/ɨ/-, R/e/-, R/o/-, R/ə/-, R/a/-, de exemplu: *besti-* (BESTIE), *osmanli-* (OSMANLÂU), *ese-* (ESEU), *kado-* (CADOU), *ʃaxlə-* (CEAHLĂU), *gata-* (GATA).

R/u/-

Este tipul de radical cu finala vocalică marcată, adică radicalul terminat în /u/, de exemplu: *moru-* (MORUĂ).

R/C_{Nm}/-

Este tipul de radical cu finala consonantică nemarcată, adică radicalul terminat cu orice consoană afară de consoanele /j/, /l/, /r/, /c/, /ʃ/, /k/, /g/, /tʃ/ și /dʒⁱ/.

În acest tip se înscriu radicalii R/m/-, R/n/-, R/f/-, R/v/-, R/s/-, R/z/-, R/ʃ/-, R/ʒ/-, R/x/-, R/p/-,

R/b/-, R/t/-, R/d/-, R/ʈ/-, de exemplu: *num-* (NUME), *tren-* (TREN), *praf-* (PRAF), *elev-* (ELEV), *kas-* (CASĂ), *kaz-* (CAZ), *lenef-* (LENEȘ), *garaž-* (GARAJ), *văzdux-* (VĂZDUH), *nisip-* (NISIP), *furub-* (ȘURUB), *rešet-* (REȚETĂ), *umed-* (UMED), *brats-* (BRAT).

R/j/-

Este tipul de radical cu finala consonantică marcată /j/, de exemplu *kraj-* (CRAI).

R/CC_L/-

Este tipul de radical cu finala consonantică marcată, adică radicalul terminat cu o consoană lichidă /l/ sau /r/, precedată de o altă consoană, de exemplu: *arbitru-* (ARBITRU), *egzempl-* (EXEMPLU).

R/C_P/-

Este tipul de radical cu finala consonantică marcată palatală, adică radicalul terminat cu o palatală oclusivă sau africată din seria /c/, /ɟ/, /tʃ/ și /dʒ/, de exemplu: *vec-* (VECHI), *lej-* (LEGHE), *voŋ-* (VOCE), *redʒ-* (REGE).

R/C_V/-

Este tipul de radical cu finala consonantică marcată velară /k/ sau /g/, de exemplu: *eskrok-* (ESCROC), *koleg-* (COLEG).

Relevanța majorității tipurilor distinse este aproape absolută, deși restricțiile sintagmatice pe care le provoacă finalele vocalice, mai ales segmentele /o/ și /a/, sunt variate și nu pot duce la stabilirea unor reguli fixe și obligatorii. Pe de altă parte, relevanța finalei semivocalice /j/ este dependentă de caracterul segmentului fonologic care o precedă, cât și de subclasa unităților lexicale nominale: 1. în clasa adjectivelor, nerelevant este radicalul terminat cu /j/ care urmează după o altă consoană, de exemplu *propj-* (PROPRIU); 2. în clasa substantivelor eterogene, tipul R/j/- nu este aproape deloc relevant afară de câteva excepții, ca de exemplu *portcej-* (PORTCHEI); 3. în clasa substantivelor masculine, nu este relevant în toate cazurile radicalul terminat în /j/ având o consoană în poziția penultimă, ca de exemplu *nunʃj-* (NUNȚIU). Ultimul tip, adică R/Cj/-, provoacă însă restricții sintagmatice la substantive de tipul PUȘTI și COVALI. Spre deosebire de clasele amintite mai sus, clasa substantivelor feminine conține unități lexicale la care radicalul terminat în /j/ este relevant în toate cazurile. Tipurile morfonologice de radical flexionar distinse aici trebuie comparate cu cele care determină și flexiunea verbală. Se poate presupune că și în acest domeniu va fi valabilă, cel puțin în linii mari, distingerea a șapte tipuri stabilite în flexiunea nominală.

BIBLIOGRAFIE

- COTEANU, I. (ed.). (1985): *Limba română contemporană. Fonetica. Fonologia. Morfologia*. București: Editura Didactică și Pedagogică.
- CYCHNERSKI, T. (2001): Morfonologia limbii române. I. Paradigmatica. O abordare teoretică pe baza materialului verbal. *Studia Romanica Posnaniensia*, XXVIII: 17-22.
- CYCHNERSKI, T. (2003): Morfonologia limbii române. II. Sintagmatica. O abordare teoretică pe baza materialului verbal. *Studia Romanica Posnaniensia*, XXIX: 139-148.
- GUȚU-ROMALO, V. (1968): *Morfologie structurală a limbii române. Substantiv, adjectiv, verb*. București: Editura Academiei R.S.R.
- GUȚU-ROMALO, V. (coord.). (2008): *Gramatica limbii române*. București: Editura Academiei Române.
- IORDAN, I.; ROBU, V. (1978): *Limba română contemporană*. București: Editura Didactică și Pedagogică.
- IRIMIA, D. (2000): *Gramatica limbii române*. Iași: Editura Polirom.
- PANĂ DINDELEGAN, G. (coord.). (2010): *Gramatica de bază a limbii române*. București: Univers Enciclopedic Gold.
- SALA, M. (coord.). (2001): *Enciclopedia limbii române*. București: Editura Univers Enciclopedic.
- VASILIU, E. (1965): *Fonologia limbii române*. București: Editura Științifică.
- VINTILĂ-RĂDULESCU, I. (coord.). (2005): *Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române*. București: Univers Enciclopedic.
- VINTILĂ-RĂDULESCU, I. (2009): *Dicționar normativ al limbii române ortografic, ortoepic, morfologic și practic*. București: Corint.